

„Legyen jobb a gyerekeknek!”

A SZÉCSÉNYI
GYEREKESÉLY
PROGRAM

MTA Gyermekszegénység Elleni Program
Budapest, 2010

A MAGYARORSZÁGI GYEREKSZEGÉNYSÉG

A gyerekek és a gyerekes háztartások körében a szegénységi ráták évek óta meghaladják az ország népességére jellemző átlagos szintet. A legutolsó statisztikai adatok alapján a gyerekek 19–20%-a él az elfogadott szegénységi küszöb alatt. Családtípus szerint a három- és többgyerekes, továbbá az egyszülős családok körében legnagyobb a szegénység kockázata: az átlag háromszorosa. A szegénységhez vezető főbb társadalmi tényezők a kereső munka hiánya; az alacsony iskolai végzettség; a „rossz” lakóhely; rossz egészségi állapot; az, ha valaki cigány. Ezek gyakran összekapcsolódnak: a szegénység a kilencvenes évek közepe óta egyre inkább szegregálódik, a városok leromlott részeibe, és még sokkal inkább a falvakba húzódik. Magyarországon a szegény gyermekek 60 százaléka faluban, kis településen él. A szegénység újratermelődésében a fő szerepet a család és az iskola játsszák. A család szegénysége, a létbizonytalanság, a kirekesztettség sok formája gátolja a gyerekek képességeinek fejlődését, sokakat betegítenek. Az iskolák, a pedagógusok, a gyerekekkel foglalkozó szakemberek gyakran nincsenek felkészülve arra, hogy akár minimálisan is ellensúlyozzák ezeket a hátrányokat.

Évek óta az a helyzet, hogy a fiatalok 20–25 százaléka „elvész” a társadalom számára. Minthogy nem tudnak sem piac-kepes iskolázottságot, sem eladható szakmát szerezni, többségük nagy valószínűséggel nem fog semmilyen rendszeres, tisztességesen fizetett munkához jutni. Ezzel az ellátatlanok, munkanélküliek reménytelenül a segély- és közmunkacspadába kerülnek, és a köz szegénységéire szorulnak.

Ha nem történik hathatós változás, a szegénység újratermelődése folytatódik. Ez társadalmi és politikai feszültségekkel, a gazdaság fejlődését lassító terhekkel jár, miközben az állampolgárok negyedének, sőt talán harmadának az élete méltatlan vergődés marad. Ezért a cselekvés elkerülhetetlen.

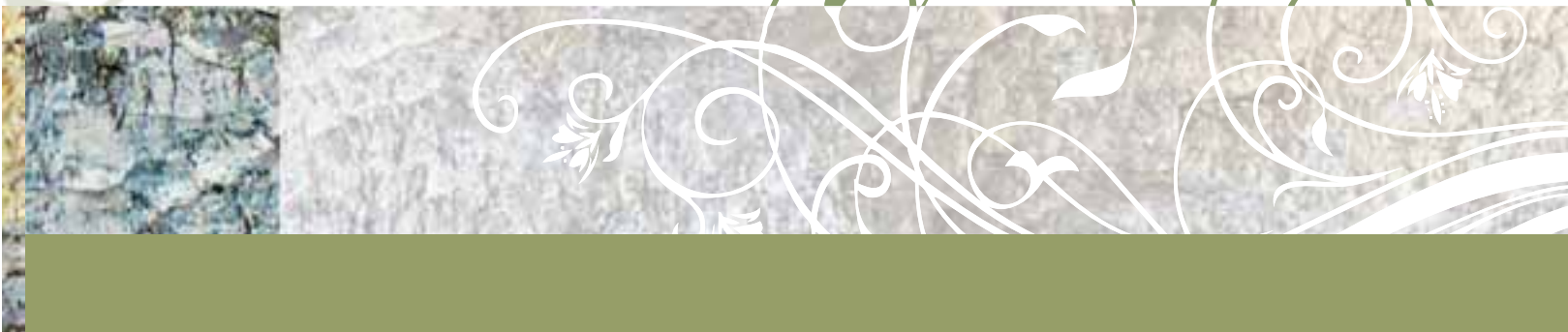

GYERMEKSZEGÉNYSÉG ELLENI NEMZETI PROGRAM

A fenti problémák megoldására tett javaslatként készült el kormányzati felkérésre a Gyermekszegénység Elleni Nemzeti Program 2006 márciusában. (A dokumentumot az MTA keretében létrejövő Gyermekszegénység Elleni Programiroda készítette.) A dokumentum kidolgozott egy sor olyan javaslatot, amelyek a gyermekszegénység csökkentését, újratermelődésének korlátozását szolgálják; felvázolta a hosszú távra, legalább egy generációnyi időre (25 éves időszakra, 2007–2032) tervezett program fő irányvonalait; továbbá részletesebben kidolgozta az első három év teendőit. Ennek alapján készítette el a kormány a „Legyen jobb a gyerekeknek” Nemzeti Stratégiát 2007–2032 időszakra, amelyet az Országgyűlés 2007. május 31-én szinte egyhangúan fogadott el. Az esélyeket hosszú távon javító programhoz sokféle elkötelezettségre és sok hazai és EU-s forrásra lenne szükség. Ezek a program első szakaszában csak részlegesen álltak rendelkezésre, 2008 őszétől a világgazdaság válsága, 2009-től az ehhez kapcsolódó kormányválság tovább nehezítette a helyzetet.

Az MTA Programiroda munkatársai a program megvalósíthatóságának bizonyítása és továbbfejlesztése érdekében kezdték meg a „Szécsényi alkalmazási kísérletet”. Ez a program komplex alkalmazását jelenti a hátrányos helyzetű Nógrád megyei Szécsényi kistérségben. A kísérleti program indulása óta együttműködik a kistérség vezetőivel, szakembereivel és egyre több polgárával. 2008 novembere óta a program keretét a „Norvég pályázat” biztosítja, ami felgyorsította az eredményeket.

A SZÉCSÉNYI GYEREKESÉLY PROGRAM

A Szécsényi kistérség az Észak-Magyarországi Régióban, Nógrád megyében található. Sok az apró és elzárt falu, az úthálózat hiányos, a térséget az országos jelentőségű főutak elkerülik. A tizenhárom településen megközelítőleg 20 ezer ember él, közülük a 18 éven aluli gyermekek száma meghaladja a 4 ezret. Sok a rossz lakás, a lakások egynegyede komfort nélküli. A felnőtt népesség iskolai végzettsége messze elmarad az országos szinttől.

A rendszerváltás után a kistérség helyzete jelentősen romlott. A korábban viszonylag fejlett mezőgazdaság és helyi ipar szétesett, a közeli városok nagyipara megszűnt, a település csoport 2005-ben az ország 42 leghátrányosabb helyzetű kistérsége közé tartozott. A térség kétségkívül legégetőbb problémája a foglalkoztatottság alacsony szintje és a munkanélküliség, illetve fekete munka.

A romák aránya emelkedik. Jelenleg az általános iskolás tanulók körülbelül harminc százaléka roma, ez összesen megközelítőleg 700 gyermeket jelent. A kistérség 13 települése közül tíz település iskolájában a roma tanulók aránya meghaladja az ötven százalékot. A szegregáció az egyes településeken különböző mélységben jelenik meg: a teljes szegregációtól, a nyitott szemléletű, integrált iskoláig minden megtalálható.

A PROGRAM CSELEKVÉSI TERÜLETEINEK RÖVID TARTALMA

Korai képességgondozás – Biztos Kezdet Gyerekházak

(Gyerekházak működtetése, korai komplex fejlesztés, fejlődés követése, óvodai átmenet segítése, szülőkkel intenzív kapcsolat.)

A Biztos Kezdet gyerekházak szolgáltatásait a gyermekek egyedül is igénybe vehetik, de a szülők bevonása fontos cél. A munkatársak folyamatosan készülnek az újszerű feladatokra, rendszeres a képzés. Az intézmények feladata a gyermekek korai képességgondozása, a korai fejlesztéshez kapcsolódó speciális szolgáltatások biztosítása. Lehetőséget adnak arra, hogy a szülők kompetensebbek legyenek a gyerekekkel foglalkozásban, például a közös játékban. Elősegítik a szülői munkavállalást, segítenek az adminisztratív követelmények – például munaügyi regisztrálás – teljesítésében. A Biztos Kezdet „filozófiájának” megfelelően arra törekcsenek, hogy a gyerekekkel foglalkozó többi szakemberrel együttműködjenek a szolgáltatások minőségének fejlesztése érdekében. Ennek megfelelően például a gyerekházban a családsegítő és gyermekjóléti szolgálat munkatársának folyamatos jelenlétére törekcsünk.

Közoktatási integráció, a közoktatás fejlesztése

(Iskolai koordinátori háló, tanodák működtetése, iskolán belüli, tanórán kívüli programok és szolgáltatások, tantestületi továbbképzések, tanórán és a tanéven kívüli, oktatáshoz kapcsolódó fejlesztések megvalósítása.) A program az országos mozgásokat – pl. integrációs és esélyegyenlőségi központi törekvések – figyelembe veszi. Két nagy területre koncentrál. Az egyik a deszegregáció és az integrált nevelés elterjesztése a kistérségben, a másik a pe-

dagógiai program és munka modernizálása. Része a programnak a lemorzsolódás csökkentése, továbbá a gyerekek- fiatalok életének tartalmasabbá tétele. A program által nyújtott szolgáltatások sokrétűek. Mentor-tanárokat visz a kistérségbe, különböző találkozói, továbbképzési, külső tapasztalatszerzési lehetőséget kínál a pedagógusoknak. Két településen nyílt korrepetálást és tartalmas iskola utáni elfoglaltságokat, szakköröket biztosító tanoda. A program szervez nyári táborokat, közös utazásokat, nyári napközit. A program által alkalmazott hat iskolai koordinátor – akiket a szakértők folyamatosan képeznek – az iskolák amúgy is nagyon szűkös munkaerő ellátottságán tud enyhíteni. Megfelelő képzés segítségével segítenek a családdal kapcsolatot tartani, például a hiányzások csökkentése érdekében, és a gyerekek szabadidős programjait, utazásait szervezni. Mindemellert munkájuk indirekt hatásaként hozzájárulnak az óvodai-iskolai szociális munka elfogadtatásához.

A középfokon tanuló gyerekeknek a tervek szerint egy mentortanárral program igyekszik majd megkönnyíteni a serdülőkor amúgy is problémás időszakát. A mentortanárok nemcsak a tanulásban, de a pályaválasztásban is segítséget fognak nyújtani a gyerekeknek.

Ifjúságfejlesztés

(Lemorzsolódó fiatalok egyéni tervek alapján történő támogatása, ifjúsági klubok, ifjúsági programok.) A kistérségben 2300 11-19 éves fiatal él. A fiatalok harmada-negyede nem jár rendszeresen iskolába, vagy lemorzsolódott. A kistérségben gyakorlatilag nem

voltak ifjúsági intézmények, programok, szakértő segítők. A 13 településből kettőben működött ifjúsági klub. Felméréseink szerint a serdülők-fiatalok számára nagyon kevés a lehetőség szabadidejük tartalmas eltöltésére, kapcsolatteremtésre.

Ennek megfelelően a program célja kettős. Egyfelől különböző módszerekkel igyekszik megtalálni a lemorzsolódóban lévő fiatalokat és számukra valamilyen visszailleszkedési lehetőséget nyújtani. Az egyik ilyen kísérlet egyéni életervek kidolgozása és a megvalósulás szakértő segítése. A másik cél a szabadidős programok és lehetőségek szaporítása közösségi terek, ifjúsági klubok, kistérségi gyerek és ifjúsági találkozók, más élményt nyújtó programok révén.

Információs társadalom fejlesztése

(A digitális írástudás fejlesztése, IT-mentor hálózat működtetése, IT pontok fenntartása, működtetése.) A Szécsényi kistérségben az IT hálózati lefedettség, a számítógép ellátottság, a számítógép- és internethasználat mutatói mélyen az országos átlag alatt álltak. A fejlesztési stratégia igazodott a térségben lakók anyagi lehetőségeihez. A GYEP IT területének tartalma főként közösségi terek, számítógépek és internet elérés biztosítása, továbbá IT mentorok kiképzése és az általuk nyújtott szolgáltatások körének bővítése.

Az Információs társadalmi pontok, (e-pontok, teleházak, közösségi internet hozzáférési helyszínek) rendszeresen (meghatározott időben) nyitva tartanak. Az IT-mentorok az e-szolgáltatások egész tárházával várják a kistérség lakosait: információkeresés, világháló-használata, informatikai tanfolyamok megszervezése, elektronikus könyvtár, virtuális jelenlét, irodai szolgáltatások

(fénymásolás, iratszerkesztés), e-ügyintézés, álláskeresés-állásközvetítés stb. tartoznak a szolgáltatások körébe. A látogatók mintegy fele gyerek.

Egészségesebb gyerekkor

(Rendszeres szűrések, az ellátásokhoz való hozzáférés javítása, a közétkeztetés rendszerének fejlesztése, egészség- és környezettudatos magatartást elősegítő programok.) A gyerek-egészségügyi terület kiemelt feladatai közé tartozik a gyerekek egészségi állapotának jobb felmérése, és annak ösztönzése, hogy a szolgáltatások igazodjanak a szükségletekhez. Az összetett felmérés első lépéseként elindul a fogászati szűréshez és fogászati kezeléshez való hozzájutás javítása. Fontos cél a korai terhesség és serdülőkori gyerekválalás körüli problémák oldása lehetőleg új módszerekkel. További feladat az iskolai közétkeztetés javítása, tartalmi (egészséges táplálkozás) és formai (az étkezés körülményei) fejlesztése, valamint a helyi gazdasággal való összekapcsolása. A táplálkozással kapcsolatos programok a szülőket, gyerekeket az intézményeken kívül is célozzák.

Szociális és közösségi munka

(Egyéni és közösségi szociális munka megerősítése telepszerű lakókörzettel rendelkező településeken, adósságkezelés bevezetése és folyamatos kiterjesztése, képzések, szupervízió, pszichológiai tanácsadás, szociális szolgáltatások bővítése.) Az egyéni és közösségi szociális munka radikális javításához egyelőre nincs elég erőforrás. Részterületeken vannak fontos előrelépések. A lakáshelyzet javítása érdekében elindítottunk egy teleprehabilitációs prog-

ramot Magyargéc településen, amely intenzív egyéni és csoportos szociális munkára, valamint közösségfejlesztési programokra támaszkodik. Sikerült elindítani az adósságkezelési szolgáltatást egyelőre csak egy településen. Két további település készül csatlakozni. A továbbiak szempontjából különösen jelentős a szakmaközi együttműködés erősítése a kistérség egészében: rendszeressé váltak a települési szakmaközi megbeszélések a gyerekekkel foglalkozó szakemberek részvételével.

A szülők foglalkoztatásának elősegítése

(A gyermekek jobb napközbeni ellátását szolgáló fejlesztések mellett munkahelyteremtő projektek előkészítése elsősorban a szövetkezetekre támaszkodva, munkakeresési, egyéni fejlesztési tanácsadás.) Programunk alappillére a foglalkoztatás elősegítése, növevése. A program munkaerőpiaci tanácsadója segíti a munkaügyi regisztrációt, egyéni kulcskompetencia méréseket végez, egyéni fejlesztési terveket állít össze tartós munkanélküliek számára, álláskereső klubokat generál, vállalkozói fórumokat szervez. Részt veszünk a területi foglalkoztatási fejlesztési munkában (kistérségi tervezés, stb.). Konceptciónk szerint a piaci vállalkozások mellett nagy szükség van a szociális gazdaság közösségi modelljeinek alkalmazására, amelyre visszatérünk.

Lakhatást javító szolgáltatások

(Ezt segítő programok kidolgozása és lehetőség szerinti megvalósítása.) A program komplexitásához hozzá tartozik a lakás és környezete, legalább annyi, hogy a család lakhatása valamennyire biztonságos legyen, és hogy a gyerekek társadalmilag elfogadható

szintű lakásban és környezetben nőjenek fel. A kielégítetlen szükségletek jelentősek: 2008-ban a lakások 10 %-ában nem volt folyóvíz, 16 % volt zsúfolt, 25 %-a nem volt bekapcsolva a csatornahálózatba. A forráshiány, illetve a pályázati rendszer ezirányú korlátozása súlyos akadálya a program ilyen irányú tevékenységének. Az EU új álláspontja, amely ilyen célokra is lehetővé teszi EU-s források elérését, remélhetőleg a továbbiakban segít e probléma kezelésében. Egyébként a helyzet és szükségletek felmérésén túl a már említett adósságkezelés és közösségi munkával kísért településprogram segítenek jelenleg a lakhatás javításában.

Szociális gazdaság

(Szövetkezet létrehozása a fenntarthatóság és munkahelyteremtés érdekében.) A szociális gazdaság, ezen belül a korszerű szociális szövetkezet lehetőségeit az ország nem használja ki. A szociális szövetkezet (ahogy sikeres külföldi példák is mutatják) üzleti szemlélettel működő, de nem a profit maximálásra törekvő gazdasági egység. Céljai között van a belépő tagok biztonságos megélhetése foglalkoztatáshoz kapcsoltnak, a helyi szükségletek új módon való kielégítése, a demokratikus, közösségi gyakorlatok terjesztése. Jelentős előkészületek után (helyi fórumok, toborzás, üzleti tervek készítése, stb.) 2008 végén sikerült is megalakítani egy kistérségi szociális szövetkezetet. Az eMulticoop Szociális Szövetkezet eddig két (hulladékgyűjtő és IT) üzletágat indított el, illetve három munkahelyteremtő beruházást készített elő pályázati úton.

KISTÉRSÉGI KITERJESZTÉS

A Programiroda folyamatosan részt vett az Új Magyarország Fejlesztési Terv gyerekszegénységgel, gyerekesélyek növelésével kapcsolatos munkálataiban. 2008 óta a TÁMOP 5.2.1 kiemelt program konzorciumi partnereként felel a kistérségi komplex gyerekprogramok országos kiterjesztéséért. A kistérségi kiterjesztéseket módszertani és képzési anyagokkal, a szükségleteket felmérő kutatásokkal, illetve a tapasztalt szakértők együttműködése révén valósítja meg. A szécsényi tapasztalatok felhasználásával 2010-ben öt, 2011-ben várhatóan további hat leghátrányosabb helyzetű kistérségben kezdődik komplex gyerekesély program zömmel európai forrásokból.

